

УДК 373.2.043.2

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3\(204\)-87-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3(204)-87-90)

Ніколаеску Інна
Михальчук Олена
Нікітська Юлія

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9928-9291>ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6991-0588>ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-0482-8011>

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

A Схарактеризовано інклюзивну освіту як гнучку систему, у якій ураховують запити всіх дітей, не лише з особливими освітніми потребами, а й незалежно від атрибуту етнічної групи, статі, віку, соціальної категорії. Констатовано, що впровадження ідей інтеграції та інклюзії у закладах дошкільної освіти на теренах України значною мірою залежить від кваліфікації кадрів, що й вимагає відповідного вдосконалення процесу професійної підготовки вихователів. Визначено, що інклюзивна компетентність є інтегративним особистісним утворенням, що забезпечує здатність вихователя реалізовувати професійні функції в процесі інклюзивної освіти, враховуючи освітні потреби вихованців, та забезпечувати включення дітей з особливими освітніми потребами у середовище закладу освіти, створюючи умови для їхнього розвитку та саморозвитку. Виокремлено в структурі інклюзивної компетентності вихователя ключові змістовні (мотиваційну, когнітивну, рефлексивну) та ключові операційні компетенції.

Ключові слова: інклюзивна освіта; дошкільна освіта; діти з особливими освітніми потребами; інклюзивна компетентність; професійна компетентність

S *Nikolaesku Inna, Mykhalchuk Olena, Nikitska Yuliia. Inclusive competence development of educators of a preschool educational institution.*

Inclusive education is characterized as a flexible system that considers the needs of all children, not only with special educational needs, but also regardless of the attribute of the ethnic group, gender, age, social category. It was stated that the implementation of the ideas of integration and inclusion in preschool educational institutions in Ukraine largely depends on the qualifications of staff, which requires appropriate improvement of the process of professional training of educators. It is investigated that professional competence is the ability to successfully act on the basis of practical experience, skills and knowledge in the process of solving professional problems. It is determined that inclusive competence is an integrative personal phenomenon that provides the ability of educators to implement professional functions in the process of inclusive education, considering the educational needs of students, and ensuring the inclusion of children with special educational needs in the educational institution, creating conditions for their development and self-development. It was found that the inclusive competence of the educator belongs to the category of special professional competencies and it is also considered that in the context of the phenomenon of inclusive education, it implies that the educator has an internal need for self-development and readiness to master new knowledge and educational technologies. It is analyzed that the educator should educate children with special educational needs in accordance with educational programs, adapting their details in the case when the progress made differs from what is expected; coordinate support for students in need of more intensive educational services. The key substantive (motivational, cognitive, reflective) and key operational competencies are highlighted in the structure of the inclusive competence of the educator.

Key words: inclusive education; preschool education; children with special educational needs; inclusive competence; professional competence

Ніколаеску Інна Олександрівна, докторка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Nikolaesku Inna, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate professor, Associate professor at the Department of Preschool Education, The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: nikolaesky@ukr.net

Михальчук Олена Олександрівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Mykhalchuk Olena, PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate professor, Associate professor at the Department of Preschool Education, The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: mikhalchuklena@gmail.com

Нікітська Юлія Мирославівна, кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри дошкільної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Nikitska Yuliia, PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Senior Lecturer at the Department of Preschool Education, The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: nikitska.y@outlook.com

Актуальність проблеми. Сучасні державні та нормативні документи чітко визначають стратегію реформування системи освіти з урахування курсу на повноцінну реалізацію інклюзивної освіти, в яких йдеться про вирівнювання стартових можливостей для всіх випускників закладів дошкільної освіти, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами. Відтак ретельно враховуються індивідуальні потреби дитини, пов'язані з її життєвою ситуацією та станом здоров'я, що й визначають специфіку умов, необхідних для здобуття нею освіти. Нині суспільство суголосне щодо питання доступності освіти для всіх без винятку, основна суперечність полягає в тому, як забезпечити дітям з особливими освітніми потребами не лише процес опанування соціального досвіду, а й повноцінну реалізацію їхніх освітніх потреб, не впливаючи на загальний рівень освіти інших дітей.

Інклюзивна освіта – це визнання цінності відмінностей усіх дітей та їхньої здатності до навчання, яке, в свою чергу, організовується в корелятивний спосіб відносно потреб дитини. Це гнучка система, в якій враховують запити всіх дітей, не лише з особливими освітніми потребами, а й незалежно від атрибуту етнічної групи, статі, віку, соціальної категорії. Тож одним із найважливіших напрямів діяльності, в умовах модернізації системи освіти, є розвиток кадрового потенціалу, його опанування основними компетенціями, необхідними для створення умов розвитку всіх дітей.

В Україні терміни «інклюзія» та «інклюзивна освіта» мають законодавче підґрунтя, а сама освіта підкріплена сприянням низки міжнародних організацій, зокрема UNESCO та UNICEF. В основу інклюзивної освіти покладено ідеологію, яка виключає будь-яку дискримінацію й забезпечує рівне ставлення до всіх людей, але й створює особливі умови для тих, хто має особливі освітні потреби. Вивчення проблем інтеграції дітей з особливими освітніми потребами є пріоритетним напрямом досліджень усіх прогресивних країн світу [8].

Результати наукових розвідок вказують на високий рівень відповідальності педагогів, які долучені до виховання дітей з особливими освітніми потребами, та на нагальну потребу формування у них умінь приймати гнучкі рішення щодо організації й моніторингу освітнього процесу. Вихователь має забезпечувати навчання дітей з особливими освітніми потребами відповідно до освітніх програм, адаптуючи їхні деталі у випадку, коли досягнутий прогрес відрізняється від очікуваного; вміти працювати з варіаціями освітніх потреб; координувати підтримку для вихованців, які потребують більш інтенсивних освітніх послуг [3]. Сукупність цих та інших компетенцій, необхідних

для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, вказує на зріючу потребу у формуванні інклюзивної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У галузі розроблення концепції університетської педагогічної освіти активно працюють Л. Коваль, Л. Нечепоренко, В. Сагарда та ін.; проблеми модернізації системи вищої освіти є предметом досліджень В. Андрущенка, Е. Бондаревської, Р. Гуревич та ін. Розробленню теоретико-методологічних засад становлення педагога як компетентного фахівця присвячені праці І. Андрушка, Д. Бодненка, А. Грітченка, В. Коваль та ін. Професійна компетентність прицільно вивчається Н. Бібік, І. Зимньою, Ю. Рибалкою та ін.; до питання формування компетентності майбутніх педагогів під час професійної підготовки звертаються Л. Берестова, Т. Маркіна та ін. Розглядають компетентність як систему, що включає знання, вміння та навички, професійно-значущі якості особистості, що забезпечують виконання професійних обов'язків, Т. Браже та Н. Запрудський. Попри відмінності наукових підходів, сутність професійної компетентності педагога трактується як складне інтегративне особистісне утворення, що зумовлює можливість успішно здійснювати професійну діяльність.

Окремі аспекти інклюзивної освіти відображено в працях О. Мартинової, О. Полякової, Н. Софій та ін. Передовий досвід соціальних, педагогічних, психологічних та юридичних особливостей інтеграції дітей з особливими освітніми потребами широко представлений у працях закордонних науковців: Ф. Амстронга, М. Девіса, М. Крозьє, Ф. Кросбі, К. Тейлора та ін. Масштабне впровадження ідей інтеграції та інклюзії у закладах дошкільної освіти на теренах України значною мірою залежить від кваліфікації кадрів, що й вимагає відповідного вдосконалення процесу професійної підготовки вихователів.

Мета статті – теоретичне обґрунтування необхідності формування у вихователів інклюзивної компетентності як складника їхньої професійної компетентності.

Викладення основного матеріалу. Професійна компетентність – здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, вмінь і знань у процесі вирішенні професійних завдань [2]. Інклюзивна компетентність, на наш погляд, передбачає не лише наявність позитивного ставлення до об'єкта (в даному випадку – до дитини з особливими освітніми потребами), а й готовність до прийняття активної позиції в пошуку рішень нових професійних завдань.

Науковиця Н. Назарова, аналізуючи результати оволодіння фахівцями мистецтвом інклюзивної освіти, наголошує на значущості впровадження засад конструктивістської дидактики, що забезпечує можливість

модифікації змісту, методів, технологій, засобів навчання з урахуванням індивідуальних освітніх потреб і можливостей дитини [4].

Відтак, у розрізі феномену інклюзивної компетентності, це передбачає наявність у вихователя внутрішньої потреби у саморозвитку та готовність до оволодіння новими знаннями й освітніми технологіями.

Інклюзивна компетентність вихователя належить до категорії спеціальних професійних компетентностей. Це інтегративне особистісне утворення, що забезпечує здатність вихователя реалізовувати професійні функції в процесі інклюзивної освіти, враховуючи освітні потреби вихованців, та забезпечувати включення дітей з особливими освітніми потребами у середовище закладу освіти, створюючи умови для їхнього розвитку та саморозвитку.

Аналіз провідних наукових досліджень дозволив нам виокремити в структурі інклюзивної компетентності вихователя ключові змістовні (мотиваційну, когнітивну, рефлексивну) та ключові операційні компетенції. Мотиваційну компетенцію характеризуємо як глибоку особистісну зацікавленість вихователя, його позитивну спрямованість на провадження педагогічної діяльності в умовах включення дітей з особливими освітніми потребами в середовище однолітків [5].

Ця компетенція відображає здатність вихователя мотивувати себе до виконання певних професійних дій на основі сукупності цінностей, потреб і мотивів, адекватних цілям і завданням інклюзивного навчання. Значущою для цієї компетенції є спрямованість особистості вихователя: це, по-перше, загальна гуманістична спрямованість, а, по-друге, розуміння значущості інклюзивної освіти для успішної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, глибоке усвідомлення її потенціалу. Когнітивна компетенція визначається нами як здатність мислити педагогічно, на засадах системи знань та досвіду пізнавальної діяльності, необхідних для реалізації інклюзивної освіти; здатність сприймати, критично опрацьовувати, пам'ятати й відтворювати в потрібний момент інформацію, необхідну для розв'язання теоретичних і практичних завдань інклюзивної освіти. У базис цієї ключової компетенції закладено професійно-педагогічні знання про інноваційні інтеграційні процеси у сфері спеціальної освіти; про концепції розвитку особистості; про педагогічні та психологічні особливості освітнього процесу; про анатоμο-фізіологічні, вікові, психологічні та індивідуальні норми та відхилення у розвитку; про педагогічні засади управління процесом саморозвитку вихованців; про основні закономірності взаємодії суспільства і людини з особливими освітніми потребами [6]. Рефлексивний структурант інклюзивної компетентності виявляється у здатності вихователя до самоаналізу діяльності в умовах реалізації інклюзивної освіти [1].

Операційні компетенції інклюзивної компетентності вихователя пропонуємо визначати в межах конкретних

професійних завдань освітнього процесу. Операційні компетенції можуть бути представлені у вигляді опанованих способів педагогічної діяльності; накопиченого педагогічного досвіду, необхідного для успішної реалізації інклюзивної освіти й розв'язання поточних педагогічних ситуацій; прийомів самостійного та/або мобільного вирішення педагогічних задач, здійснення пошуково-дослідницької діяльності. Виходячи з цього, функціональна сфера інклюзивної компетентності вихователя представлена системою операційних ключових компетенцій, причому кожна операційна компетенція містить у своєму складі повний цикл ключових змістовних компетенцій [7]: діагностична – здатність до формування перспективи розвитку колективу вихованців, кожної особистості та здатність визначати рівень навченості та вихованості учасників інклюзивної освіти; прогностична – здатність передбачати результати тих чи інших педагогічних дій в умовах інклюзивної освіти; конструктивна – здатність конструювати педагогічну діяльність в умовах інклюзивної освіти шляхом постановки адекватних цілей та грамотного планування власної педагогічної діяльності з урахуванням освітніх потреб дітей, варіацій форм, методів та засобів навчання; організаційна – здатність організовувати педагогічну діяльність в умовах інклюзивної освіти, творчо застосовувати у професійній діяльності індивідуальний підхід; комунікативна – здатність вибудовувати конструктивні взаємини із суб'єктами педагогічного процесу, що сприяють ефективній реалізації інклюзивної освіти; технологічна – здатність впроваджувати методики та технології інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами та різними видами порушень розвитку; корекційна – здатність коригувати педагогічний процес на будь-якому його етапі, враховуючи результати проміжної та підсумкової діагностики; дослідницька – здатність вивчати, аналізувати педагогічні явища, здійснювати дослідно-експериментальну роботу.

Висновки з даного дослідження. Отже, на основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури нами схарактеризовано цілісну структуру інклюзивної компетентності вихователя як сукупність загальних, базових і спеціальних компетенцій. Інклюзивна компетентність є комплексним результатом середовищного впливу та індивідуально-особистісних характеристик вихователя. Як ключовий чинник успішного функціонування інклюзивних освітніх стратегій, компетентність в інклюзивному навчанні потребує різноманітної рефлексії, однак загальна сукупність інтерпретацій компетентнісних характеристик чітко вказує на функціональну роль вихователя закладу дошкільної освіти – максимальна інтеграція дитини з особливими освітніми потребами в колектив і суспільство.

Перспективи подальших розвідок. Професійна підготовка вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є одним із найважливіших викликів

сучасної системи освіти. У свою чергу процес формування інклюзивної компетентності вихователів, яка забезпечує ефективне включення фахівця в інклюзивну освіту, висуває нові вимоги до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Тож перспективи подальших тематичних наукових досліджень вбачаємо у розробленні комплексу педагогічних умов формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів.

Список використаних джерел

1. Веремчук А. Компетентісний підхід у підготовці майбутнього педагога у ЗВО. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія.* 2018. Вип. 28, т. II. С. 63–69.
2. Віаніс-Трофименко К. Б., Лісовенко Г. В. Підвищення професійної компетентності педагога. Харків: Основа, 2017. 176 с.
3. Кодлюк Я. П. Компетентісний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України. *Професійні компетенції та компетентності вчителя.* Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 188–191.
4. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2019. 112 с.
5. Кононко О. Особистісний підхід: суть та шляхи втілення в державній базовій програмі. *Дошкільне виховання.* 2020. № 9. С. 10–14.
6. Софій Н. З., Колупаєва А. А., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління.* Київ: ЦІП-ПО АПН України, 2017. 128 с.
7. D'Alessio S., Watkins A., Donnelly V. Inclusive education across Europe: the move in thinking from integration to inclusion. *Revista de Psicología y Educación.* 2020. 1(5), P. 109–126.
8. Evans J., Vincent C. Parental choice and special education. *Choice and diversity in schooling: perspectives and prospects.* London: Routledge, 2017. P. 102–115.

References

1. Veremchuk, A. (2018). Kompetentisnyi pidkhid u pidhotovtsi maibutnoho pedahoha u ZVO [Competence approach in the training of future teachers in higher educational establishments]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody» Pedahohika. Psykholohiia. Filosofia [The journal of humanities State higher educational establishment «Pereiaslav-Khmelnytskyi state Pedagogical university named after Hryhoriy Skovoroda». Pedagogy. Psychology. Philosophy],* 28, II, 63-69 [in Ukrainian].
2. Vianis-Trofymenko, K. B., & Lisovenko, H. V. (2017). *Pidvyshchennia profesiinoi kompetentnosti pedahoha [Improving the professional competence of teachers].* Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
3. Kodliuk, Ya. P. (2016). Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi maibutnikh pedahohiv yak priorytet modernizatsii vishchoi osvity Ukrainy [Competence approach in the training of future teachers as a priority of modernization of higher education in Ukraine]. In *Profesiini kompetentsii ta kompetentnosti vchytelia [Professional and teacher's competencies]* (pp. 188-191). Ternopil: Vydvo TNPU im. V. Hnatiuka [in Ukrainian].
4. Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2019). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovy dosvid ta ukraïnski perspektyvy: biblioteka z osvitnoi polityky [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: library on educational policy].* Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
5. Kononko, O. (2020). Osobystisnyi pidkhid: sut ta shliakhy vtilennia v derzhavnii bazovii prohrami [Personal approach: the essence and ways of implementation in the state basic program]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education],* 9, 10-14 [in Ukrainian].
6. Sofii, N. Z., Kolupaieva, A. A., & Naida, Yu. M. (2017). *Kontseptualni aspekty inkluzyvnoi osvity. Inkluzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia [Conceptual aspects of inclusive education. Inclusive school: features of organization and management].* Kyiv: TSIPO APN Ukrainy [in Ukrainian].
7. D'Alessio, S., Watkins, A., & Donnelly, V. (2020). Inclusive education across Europe: the move in thinking from integration to inclusion. *Revista de Psicología y Educación,* 1 (5), 109-126 [in English].
8. Evans, J., & Vincent, C. (2017). Parental choice and special education. *Choice and diversity in schooling: perspectives and prospects* (pp. 102-115). London: Routledge [in English].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 04.06.2022